

The Challenges of Religious Education in the Contemporary Family from the Perspective of Ayatollah Khamenei

Fatemeh Ahmadnejad¹, Jaber Mohammadzadeh²

¹ Level 3 Student, Women and Family Research Institute, Qom, Iran (**Corresponding author**).
f.ahmadnejhad@gmail.com

² Level 4 student, Department of Jurisprudence and Principles, Qom Seminary Management Center, Qom, Iran. Jabermohammadzade11@gmail.com

Abstract

Religious education has always been one of the fundamental concerns of devout families, as the family is regarded as the first and most influential social institution in shaping the religious beliefs, values, and attitudes of children. However, the cultural and social transformations of the modern era have caused the educational role of the family to face numerous challenges and threats. The main issue of the present study is to examine the most significant challenges of religious education in the contemporary family from the perspective of Ayatollah Khamenei's thought. The purpose of this study is to elucidate the dimensions and weakening factors of religious education within the family and to present strategies for strengthening the faith of the younger generation based on the Leader's guidance. This research employs a descriptive-analytical method and utilizes qualitative content analysis of the statements, messages, and speeches of the Supreme Leader. First, the concept of religious education and the position of the family in the process of religious socialization were explained; then, through extracting data from oral and written sources, the main challenges were identified and analyzed. The findings indicate that the most significant challenges of religious education in contemporary families include the psychological and media warfare of the enemies against religious beliefs, the promotion of Western lifestyles, the spread of moral corruption, and the organized cultural invasion. These factors weaken faith, destabilize religious identity, and diminish the family's influence in the spiritual upbringing of children. Consequently, according to the thought of the Supreme Leader, strengthening the family's doctrinal foundations, enhancing parents' media literacy, promoting the Islamic-Iranian lifestyle, and revitalizing the discourse of religious education within the educational and cultural system of the country are among the most important strategies to confront these challenges. Therefore, increasing families' awareness of these threats and reconstructing their educational role in nurturing a faithful and committed generation is an undeniable necessity in the current context of the Islamic society.

Keywords: Religious Education, Family, Ayatollah Khamenei, Children.

Received: 2023/11/26 ; **Revision:** 2024/01/14 ; **Accepted:** 2024/02/12 ; **Published online:** 2024/04/08

Publisher: Teacher-Propagator Training Center of Seminaries
<https://tarbiatmotali.ismc.ir/>

Article type: Research Article
© the authors

چالش‌های تربیت دینی خانواده معاصر در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای

فاطمه احمدنژاد^۱، جابر محمدزاده^۲

^۱ طلبه سطح سه، پژوهشکده زن و خانواده، قم، ایران (نویسنده مسئول)، f.ahmadnejhad@gmail.com

^۲ طلبه سطح چهار، گروه فقه و اصول، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه قم، قم، ایران.

Jabermohammadzade11@gmail.com

چکیده

تربیت دینی همواره از دغدغه‌های بنیادین خانواده‌های متدین بوده است؛ زیرا خانواده نخستین و مؤثرترین نهاد اجتماعی در شکل‌گیری باورها، ارزش‌ها و نگرش‌های دینی فرزندان محسوب می‌شود. با این حال، تحولات فرهنگی و اجتماعی عصر حاضر موجب شده تا نقش تربیتی خانواده با چالش‌ها و تهدیدهای متعددی مواجه گردد. مسئله اصلی پژوهش حاضر، بررسی مهم‌ترین چالش‌های تربیت دینی در خانواده معاصر از منظر اندیشه‌های آیت‌الله خامنه‌ای است. هدف این پژوهش، تبیین ابعاد و عوامل تضعیف‌کننده تربیت دینی در خانواده و ارائه راهکارهایی برای تقویت ایمان نسل جوان بر پایه رهنمودهای رهبری می‌باشد. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از تحلیل محتوای کیفی در بیانات، پیام‌ها و سخنرانی‌های رهبر معظم انقلاب انجام گرفته است. ابتدا مفهوم تربیت دینی و جایگاه خانواده در فرایند جامعه‌پذیری دینی تبیین گردید، سپس با استخراج داده‌ها از منابع گفتاری و مکتوب، چالش‌های اصلی شناسایی و تحلیل شدند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که مهم‌ترین چالش‌های تربیت دینی در خانواده معاصر عبارتند از: جنگ روانی و رسانه‌ای دشمنان علیه باورهای دینی، ترویج سبک زندگی غربی، گسترش فساد اخلاقی و تهاجم فرهنگی سازمان‌یافته. این عوامل موجب تضعیف ایمان، بی‌ثباتی هویت دینی و کاهش نفوذ خانواده در تربیت معنوی فرزندان می‌شوند. در نتیجه، براساس اندیشه‌های مقام معظم رهبری، تقویت بنیان اعتقادی خانواده، ارتقای سواد رسانه‌ای والدین، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی و بازتولید گفتمان تربیت دینی در نظام آموزشی و فرهنگی کشور از مهم‌ترین راهکارهای مقابله با این چالش‌ها به‌شمار می‌آیند. بنابراین، آگاهی خانواده‌ها از این تهدیدات و بازسازی نقش تربیتی آن‌ها در پرورش نسل مؤمن و متعهد، ضرورتی انکارناپذیر در شرایط کنونی جامعه اسلامی است.

کلیدواژه‌ها: تربیت دینی، خانواده، آیت‌الله خامنه‌ای، فرزندان.

۱. مقدمه

آدمی دارای قابلیت‌های متفاوتی است که با رشد و تربیت آنها شخصیتی جدید می‌سازد. بُعد روحانی انسان در کنار اراده برای به‌فعلیت رساندن گوهرهای درونی خویش نیازمند به تعلیم و تربیت نیز هست. لذا، برای استفاده بهینه از بُعد روحی خویش نیازمند به تربیتی صحیح است؛ زیرا در حقیقت، تربیت همان به‌فعلیت رساندن استعدادهای درونی فرد است. رفتار همهٔ جانداران، مبتنی بر هدف است و انسان بیش از هر موجود زنده دیگر، هدف‌جو و هدف‌گرا است. بالاترین هدف نیز رسیدن به سعادت است که در سایهٔ تربیت صحیح، این امر شدنی است. از این‌رو، هر فردی در هر نظام و جامعه‌ای، هدف‌های تربیتی ویژه‌ای دارد و تمام برنامه‌ریزی‌ها و تلاش‌های تربیتی، برای رسیدن به آن اهداف می‌باشد. بعضی جوامع، هدف تربیت‌شان رشد روحی-روانی و اخلاقی افراد جامعه است و بعضی دیگر، اهدافی مادی دارند. عوامل مختلفی چون ملیت، اوضاع اقتصادی، عقاید و سنن، میزان پذیرش افکار و عقاید، سوابق سیاسی و... می‌توانند در چگونگی تشکیل سیستم تربیتی مؤثر باشند. در دین مقدس اسلام، والاترین هدف نظام تربیتی، نزدیکی جستن به خدا است. در دین مبین اسلام، والاترین هدف تربیت، تقرب به خداوند است. از منظر قرآن کریم، تربیت دینی انسان را به شناخت همه‌جانبه از خویشتن، جامعه اسلامی، جهان آفرینش و خالق آن فرامی‌خواند تا بر پایه این شناخت، مسئولیت‌های اجتماعی خود را به‌درستی ادا کرده و پروردگار را آگاهانه عبادت کند. با توجه به اینکه خانواده نخستین محیط تعلیم و تربیت و بستر پرورش فضایل اخلاقی است و سنگ‌بنای اخلاق در آن نهاده می‌شود، آگاهی والدین در زمینه تربیت دینی ضرورتی اساسی دارد. از این‌رو، پرداختن به چالش‌های تربیت دینی در خانواده معاصر و بررسی راهکارهای مقابله با آن‌ها امری اجتناب‌ناپذیر است. بررسی اندیشه‌های امام خمینی و رهبر معظم انقلاب اسلامی نشان می‌دهد که ایشان همواره تربیت دینی در خانواده را از اساسی‌ترین و حساس‌ترین مسائل فرهنگی و اجتماعی جامعه اسلامی دانسته‌اند. در شرایط کنونی که خانواده‌ها با فشارهای روانی، رسانه‌ای و فرهنگی ناشی از گسترش سبک زندگی غیردینی و تضعیف ارزش‌های اخلاقی مواجه‌اند، توجه به تربیت دینی فرزندان بیش از هر زمان دیگری ضرورت دارد. از این منظر، بازسازی نقش تربیتی خانواده و تقویت ایمان و هویت دینی نسل جدید از مهم‌ترین راهبردهای پیشگیری از آسیب‌های فرهنگی و اخلاقی در جامعه امروز به شمار می‌آید.

میرزایی و نوروزی (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیلی بر مؤلفه‌های تربیت اخلاقی از منظر مقام معظم رهبری»، فضائل اخلاقی مؤثر در تربیت اخلاقی از دیدگاه مقام معظم رهبری پرداخته‌اند. شوبکلائی (۱۳۸۰)، نیز در پژوهشی با عنوان «تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری»، به تربیت

دینی در بستر حوزه‌های علمیه و خانواده که از اساسی‌ترین نهادهای تربیتی و تأثیرگذار در این زمینه‌اند، پرداخته‌اند. رمزی و حاجیلو (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان «معنویت در خانواده در کلام رهبری»، به نقش خانواده در آرامش روانی و روحی جامعه اشاره نموده و پس از آن به تعریف مختصری از معنویت در خانواده و عوامل تأثیرگذار بر آن از نظر مقام معظم رهبری پرداخته‌اند. هرچند تحقیقات بسیاری در زمینه نقش خانواده در تربیت فرزند انجام شده، اما چالش‌های خانواده معاصر و نقش تربیت دینی در عبور از آنها در زمینه تربیت فرزند بررسی نشده است. در این نوشتار، برای تحلیل هریک از این چالش‌ها از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. ابتدا هریک از چالش‌ها به تفصیل توضیح داده شده و سپس، با استناد به سخنان مقام معظم رهبری بررسی می‌گردد. بنابراین، نوشته حاضر می‌کوشد با توجه به اندیشه مقام معظم رهبری، چالش‌های تربیت دینی خانواده معاصر را بررسی و دیدگاه اسلام را در این زمینه تبیین کند.

۲. مفاهیم پژوهش

اتکای مفهومی این پژوهش بر واژه مرکب «تربیت دینی» است؛ ابتدا به تعریفی از آن و بیان چالش‌های خانواده در عصر حاضر، از منظر لغت‌شناسی و سپس در اندیشه مقام معظم رهبری پرداخته می‌شود.

الف) تربیت: واژه تربیت، ترجمه واژه عربی «التربیه» و مصدر باب تفعیل است که واژه‌شناسان در تعیین ریشه آن اختلاف نموده و به دو ریشه «ربو» و «ربب» اشاره کرده‌اند (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۵، ص ۱۲۶؛ ابن فارس، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۴۳۸۳؛ طریحی، ۱۳۶۵، ج ۲، ص ۱۳۸). با توجه به معنا و مفهوم تربیت انسان، مفهوم و واژه تربیت بر پرورش استعدادهای آدمی دلالت می‌کند (ابوطالبی، ۱۳۸۳، ص ۱۷). «ر ب ب» در لغت به معنای آقا، مالک، رئیس، صاحب و خالق، مدبّر و مربی است. بر این اساس، تربیت به معنای نظارت کردن، سرپرستی و رهبری کردن و پروراندن و به کمال رساندن شیء است (ابن فارس، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۳۸۱). بیشتر لغت‌دانان، واژه «تربیت» را از همین ریشه مشتق دانسته‌اند. سخن جامع در تعریف اصطلاحی تربیت در نزد اندیشمندان اسلامی، شکوفا نمودن و به فعلیت رساندن استعدادهای ذاتی انسان و ایجاد تعادل و هماهنگی در آنها جهت رسیدن به کمال مطلوب است (میرعرب، ۱۳۹۵، ص ۲۶). تعاریف فوق، حاکی از آن است که انسان استعدادهای نهفته‌ای دارد که تا تربیت، صحیح نباشد این استعدادها شکوفا نمی‌گردد و انسان برای رسیدن به اسرار درونی خویش باید بداند که چه توانایی‌هایی دارد.

ب) تربیت دینی: واژه «دین» از نظر زبان‌شناسی اسم مصدر بوده و ریشه آن «د، ی، ن» است؛ (مصطفوی، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲۶۹) و در لغت، دارای معانی گوناگون و گاه متضادی است؛ طاعت،

کیفر، پاداش، قضاوت، عادت و خلق و خوی، از این معانی‌اند (دهخدا، ۱۳۷۷، ص ۵۷۲-۵۷۴). برخی واژه‌پژوهان ریشه «د، ی، ن» را در اصل به معنای خضوع و انقیاد در برابر برنامه یا مقرراتی معین دانسته و معتقدند معانی طاعت، تعبد، محکوم و تسلیم شدن در برابر یک فرمان، داوری، قانون، کیفر و پاداش به آن معنای اصلی نزدیک‌اند (مرکز فرهنگ و معارف قرآن، ۱۳۹۵، ج ۱۳، ص ۲۰۶). درباره مفهوم دین، تعاریف بسیار متفاوت و متعارضی بیان می‌شود که گاه حتی آیین‌های انسان‌پرستانه و غیرمعتقد به خدا را نیز دربرمی‌گیرد. ولی آنچه اهمیت دارد، روشن شدن مفهوم اصطلاحی کلمه دین است و روح کلی این واژه، عقاید صحیح و دستورهای اخلاقی و حقوقی برخاسته از مصالح و مفاسد واقعی حیات انسان را دربردارد؛ که پیروی از آنها کمال حقیقی و توسعه وجودی انسان را پدید می‌آورد (ابوترابی، ۱۳۹۲، ص ۴۳). به بیان دیگر، دین در اصطلاح به مجموعه برنامه‌های عملی هماهنگ با جهان‌بینی که انسان برای رسیدن به سعادت خود آن را وضع می‌کند و یا از دیگران می‌پذیرد، اطلاق می‌شود (طباطبایی، ۱۳۸۸، ص ۲-۳). با توجه به تعریفی که از تربیت و دین ارائه شد، تربیت دینی بدین معنا است که افراد به گونه‌ای آراسته و پیراسته شوند که شخصیت آنها با مقاصد مطرح شده در قرآن و روایات اهل بیت (ع) همگونی داشته باشد. بدین ترتیب، هر نوع بسترسازی که به شکوفایی ابعاد گوناگون وجود انسان پردازد و آن را در جنبه‌های مثبت بارور سازد، تربیت دینی نامیده می‌شود (ادیب، ۱۳۹۰، ص ۲۳).

ج) تربیت دینی در اندیشه مقام معظم رهبری: مقام معظم رهبری در بیانات خود بارها به اهمیت تربیت دینی در خانواده و جامعه اشاره کرده‌اند و آن را به عنوان یکی از اصول رشد فردی و اجتماعی دانسته‌اند. ایشان تربیت را به معنای شکوفایی استعدادها و حرکت به سمت کمال فردی می‌دانند و در خصوص تربیت دینی تأکید دارند که این نوع تربیت باید بر مبنای اصول اسلامی و نگاه جامع به توحید باشد (بانکی پورفرد و قماشچی، ۱۳۸۰). از نظر ایشان، محیط خانواده نقش مهمی در ایجاد یک پایه محکم برای تربیت کودک دارد و پدران و مادران، به‌ویژه مادران، تأثیر زیادی در شکل‌گیری تربیت دینی دارند (تجویدی، ۱۴۰۱، ص ۱۰۳؛ بانکی پورفرد و قماشچی، ۱۳۸۰، ص ۲۴۶). همچنین، مقام معظم رهبری بر این نکته تأکید دارند که باید عوامل منفی که جوانان را از تربیت دینی دور می‌کند کاهش یابد و به‌طور کلی، تربیت دینی باید به عنوان یک امر حیاتی در هر سطحی از جامعه گسترش یابد (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۵/۰۵/۲۳). در نتیجه، مقام معظم رهبری بر این باورند که باید تربیت دینی فرزندان به عنوان نمونه‌هایی از فرهنگ غنی اسلامی در میان مردم گسترش یابد (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۰۷/۲۲). با توجه به تعاریف و بیانات مقام معظم رهبری، تربیت دینی عبارت است از پرورش استعدادهای درونی و بالقوه انسان با توجه به جهان‌بینی و سبک زندگی اسلامی، که انسان را در مسیر تکامل و سعادت خویش هدایت نماید و این امر، ابتدا در

بستر خانواده و تربیت آنان شکل می‌گیرد.

۳. چالش‌های تربیت دینی خانواده معاصر

روح انسان مانند مواد خام و اولیه‌ای است که باید در سایه تربیت به شکل صحیح خود در قالب انسانیت ساخته شود؛ تا به کمال، چه از لحاظ مادی و چه از لحاظ معنوی برسند. علاوه بر این، جامعه فردای ما به دست همین انسان‌های تازه متولد شده است. بنابراین، اگر امروز در تعلیم و تربیت فرزندان جامعه کوتاهی شود، فردا گرفتار دوباره‌سازی خواهیم شد (قائمى، ۱۳۶۷، ص ۱۷۷-۱۷۸). با توجه به جهان‌بینی اسلام، سعادت افراد به عنوان مقصد نهایی در نظر گرفته شده است؛ که برای نیل به این امر الگوهای رفتاری در سبک زندگی اسلامی وجود دارد و خانواده که پایه اصلی تعالی انسان است از طریق آموزش به فرزندان می‌تواند در این امر آنها را یاری کند. خانواده بی‌نهایت در تربیت افراد تأثیر دارد و پایه‌های شخصیتی فرد در خانواده گذاشته می‌شود. هرچه میزان اهمیت والدین به این امر بیشتر باشد، فرزندان در نهایت، صالح و مفید خواهند بود. بر این اساس است که می‌توان ادعا نمود خانواده نقش حیاتی در تکون شخصیت و هویت افراد، به خصوص فرزندان خواهد داشت. خانواده در عین اینکه می‌تواند موجبات ضلالت و شقاوت افراد را فراهم نماید، می‌تواند بستر هدایت و سعادت آنها را رقم بزند (شریفی، ۱۳۹۸، ص ۲۳۷). بر همین اساس است که قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ...» ای کسانی که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده خویش را از آتشی که هیزم آن انسان‌ها و سنگ‌ها است نگه دارید». رهبر فرزانه نیز با تأکید بر نقش تأثیرگذار خانواده در اجتماع، آن را سلول اصلی جامعه معرفی نموده‌اند و بیان می‌کنند: «مسئله خانواده، مسئله بسیار مهمی است؛ پایه اصلی در جامعه است، سلول در جامعه است» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴). در بیانی دیگر، ایشان می‌فرمایند: «خانواده، بنیاد بسیار مهم و حائز اهمیتی است. فایده خانواده در تربیت نسل بشر و ایجاد انسان‌های سالم از لحاظ معنوی و فکری و روانی، یک فایده منحصر به فردی است. انتقال فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و حفظ اصول و عناصر اصلی یک تمدن و یک فرهنگ در یک جامعه و انتقالش به نسل‌های پی‌درپی، به برکت خانواده انجام می‌گیرد» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۰۲/۲۷). مقام معظم رهبری در بیانات خود با توجه به نقش مهم و اساسی خانواده در تربیت دینی و تأثیرگذاری بر نسل‌های آینده، به چالش‌ها و موانع این مسیر نیز اشاره کردند که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۳-۱. گسترش فردگرایی و فسادهای اخلاقی

یکی از چالش‌های عمده در تربیت دینی خانواده‌ها، گسترش فردگرایی و فسادهای اخلاقی است.

فردگرایی بیش از هر زمان دیگری در جوامع مدرن رواج یافته و تأثیرات آن بر خانواده‌ها و تربیت دینی نسل جدید مشهود است. پیامد فردگرایی، احساس بی‌معنایی و کم‌رنگ شدن ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی است. توجه و تمرکز بر فرد و تمایلات او در فرهنگ مدرنیته، او را از زندگی گروهی و خانوادگی دور می‌گرداند و خودبینی ایجاد می‌کند (مردانی گیوی، ۱۳۸۱، ص ۱۷۱). این مسئله موجب تضعیف روابط خانوادگی و نادیده گرفتن مسئولیت‌های اجتماعی و اخلاقی در برابر یکدیگر می‌شود. مقام معظم رهبری در این زمینه، توجه به اخلاقیات و روابط اجتماعی سالم را ضروری می‌داند. قرآن کریم در آیات مختلفی به مقابله با فردگرایی پرداخته است: «وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ» (بقره، ۱۱). این آیه به گسترش فساد در جامعه اشاره دارد. افراد به‌جای اینکه به اصلاح امور توجه کنند، فساد را در قالب اصلاح توجیه می‌کنند. این همان چیزی است که در فردگرایی مشاهده می‌شود؛ یعنی افراد به‌جای توجه به مسئولیت‌های اجتماعی و دینی خود، فقط به منافع شخصی خود فکر می‌کنند. در تربیت دینی، تأکید بر همبستگی اجتماعی و مسئولیت‌های جمعی است و این نوع نگرش فردگرایانه باعث تضعیف این اصول می‌شود. در جای دیگر می‌فرماید: «وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا» (فرقان، ۶۷). این آیه به صفات بندگان صالح اشاره دارد که با وقار و آرامش در زمین حرکت می‌کنند و از پرخاشگری و فساد پرهیز می‌کنند. در مقابل فردگرایی و فساد اخلاقی، قرآن از انسان‌ها خواسته است که با دیگران با احترام و تواضع رفتار کنند و از هر نوع فساد خودخواهانه اجتناب کنند. این صفات در تربیت دینی خانواده‌ها بسیار مهم است؛ زیرا خانواده‌ها باید به فرزندان خود رفتار متواضعانه و اخلاقی را آموزش دهند. گرایش به رفاه فردی و افراطی، از پیامدهای فن‌آوری مدرن و فرهنگ مدرنیته است؛ که کانون خانواده را از عواطف و احساسات معنوی دور کرده و به دل‌مشغولی‌های مادی و دنیوی سرگرم ساخته است. زمانی که ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای حاکم بر روابط افراد خانواده براساس گرایش‌های مادی باشد، لذت‌طلبی و سودطلبی، روابط انسانی را از معنویت تهی می‌کند. تغییر ارزش‌های معنوی و اعتقادی، سبب تغییر نگرش خانواده‌ها و فرزندان آنها به مسائل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی می‌گردد و ارزش‌های اصیل اسلامی انسانی نادیده گرفته می‌شود (نصری، ۱۳۸۷، ص ۲۶). در محیط خانواده، هر کودکی تعالیم خوب و بد را فراگرفته و زیربنای اخلاقی او گذاشته می‌شود. کودک همانند نهال تازه‌ای است که هرطور به او تعلیم دهند، همانگونه تربیت می‌شود (رشیدپور، ۱۳۸۳، ص ۶۳). مقام معظم رهبری نیز بر همین اساس، در بیانی به اهمیت این موضوع می‌پردازند، ایشان معتقدند که زیربنای شخصیت انسان در خانواده شکل می‌گیرد و توصیه می‌کنند: «باید خود شما الگو باشید، تا بچه‌ها با عمل شما تربیت بشوند و شما آنها را با اعمال خودتان به اسلام و اخلاق و اعمال اسلامی دعوت کنید» (مقام

معظم رهبری، ۱۳۸۳/۰۷/۰۱). گسترش فردگرایی در جوامع معاصر به‌ویژه در میان نسل جوان، تربیت دینی خانواده‌ها را به چالش می‌کشد. فردگرایی باعث می‌شود که افراد بیشتر به خواسته‌های شخصی و مادی خود توجه کنند و از ارزش‌های جمعی و اجتماعی که در تربیت دینی تأکید شده، فاصله بگیرند. فسادهای اخلاقی که در پی این فردگرایی ایجاد می‌شود، نظیر بی‌اخلاقی و تقلب، از مواردی است که در تربیت دینی اثر منفی می‌گذارد و موجب تزلزل در اصول اخلاقی و دینی فرزندان می‌شود. در تربیت دینی، توجه به اصول جمع‌گرایانه و تأکید بر اخلاق و رفتار اسلامی باید اولویت داشته باشد؛ اما فردگرایی مانع از این مهم می‌شود.

۲-۳. جنگ روانی

جنگ روانی رفتاری است بدون خشونت و به‌طور غیر آشکار. در باب تعریف جنگ روانی، دایرةالمعارف بریتانیا چنین می‌نویسد: «فرآیند بهره‌برداری صحیح و طراحی شده از تبلیغات که هدف اصلی آن نفوذ در عقاید، احساسات، عواطف، تمایلات و رفتار مخاطبان و تأثیرگذاری بر آنان، به‌منظور پیروزی در جنگ و تسلیم کامل نیروهای دشمن و تضعیف روحیه آنان است (افتخاری، ۱۳۹۳، ص ۴۰-۴۳). به عبارت دیگر: «جنگ روانی تلاش و کوششی است نظام‌دار و برنامه‌ریزی شده برای تخریب یا تضعیف روحیه حریف یا دشمن» (کریمی، ۱۳۷۲، ص ۱۸۳). جنگ روانی، یکی از ابزارهای تهدیدکننده برای تربیت دینی در عصر حاضر است. در دنیای پر از اطلاعات و رسانه‌های مختلف، جنگ روانی بر ذهن و رفتار جوانان تأثیرگذار است. رسانه‌ها با استفاده از تبلیغات، افکار و باورهای نادرست را ترویج می‌کنند که موجب تزلزل در اعتقادات دینی می‌شود. مقام معظم رهبری به شدت بر لزوم مقابله با این جنگ روانی تأکید دارند و معتقدند که باید نسل جوان را از آسیب‌های این نوع تبلیغات محافظت کرد. رهبر فرزانه در توضیح و اقدامات دشمن در عملیات‌های جنگ روانی، آن را چنین توصیف کردند که: «بلاشک امروز هم این تأثیر را دارد؛ منتها در کنار این، یک کاری هست که آن کار اگر اهمیتش بیشتر نباشد، کمتر نیست؛ و آن تقویت باورهای جوان‌ها است. دشمن می‌خواهد باورها را تغییر بدهد (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۰۱/۱۱). قرآن کریم، مسلمانان را به مقابله با جنگ روانی دعوت می‌کند و در این باره می‌فرماید: «إِنْ لَمْ يَنْتَهُوا فِإِذَا لَمْ يَنْتَهُوا فَأَمْرُكُمْ أَنْ تَقَاتِلُوهُمْ» (احزاب، ۶۰). این آیه به جنگ‌های روانی و جنگ‌های نرم اشاره دارد. در شرایطی که دشمنان از ابزارهای مختلف، مانند رسانه‌ها و تبلیغات، برای تضعیف ایمان و وحدت مسلمانان استفاده می‌کنند، این آیه مسلمانان را به مقابله با آنها فرامی‌خواند. جنگ روانی به‌ویژه از طریق رسانه‌ها و فضای مجازی، نسل‌های جوان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و ممکن است باورهای دینی

آنها را تضعیف کند. این چالش تربیتی باعث تزلزل در ایمان جوانان می‌شود که باید با آگاهی و تحکیم ایمان، با آن مقابله کرد. قرآن کریم در آیه دیگری می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ» (آل عمران، ۱۱۸). این آیه به‌طور خاص به ارتباط مسلمانان با غیرمسلمانان هشدار می‌دهد و تأکید می‌کند که دشمنان ممکن است از طریق تبلیغات و جنگ روانی، مسلمانان را گمراه کنند. در تربیت دینی، باید به جوانان آگاهی داد که رسانه‌ها و افراد بیگانه که از اصول دینی و اخلاقی اسلامی پیروی نمی‌کنند، می‌توانند باعث تزلزل در ایمان و ارزش‌های دینی شوند. جنگ روانی به‌ویژه از طریق رسانه‌ها و تبلیغات معاند می‌تواند تأثیرات منفی زیادی بر تربیت دینی داشته باشد. این جنگ‌ها با هدف تغییر نگرش‌های دینی و اخلاقی نسل جوان انجام می‌شود. پیام‌های منفی که در رسانه‌ها و فضای مجازی پخش می‌شود، می‌تواند باعث تضعیف ایمان دینی افراد و کاهش گرایش به آموزه‌های دینی شود. تربیت دینی باید مقاومتی در برابر این جنگ روانی ایجاد کند و از طریق آموزش‌های دینی، ایمان و آگاهی فرزندان را تقویت نماید. ناامیدی از جمله روش‌های به‌ثمر رسیدن جنگ روانی دشمنان اسلام در همه اعصار و زمان‌ها بوده است؛ که به فرموده رهبری، دشمن اسلام همچنان از این حربه برای رسیدن به اهداف خود استفاده می‌نماید. حال به اقدامات و روش‌های جنگ روانی که منجر به تضعیف تربیت دینی در بستر خانواده‌های معاصر شده، اشاره می‌شود.

۳-۲-۱. الگوسازی و تضعیف معنویات

در دنیای معاصر، الگوسازی‌های غلط و تبلیغ شخصیت‌های غیراخلاقی، موجب تضعیف معنویات در جامعه می‌شود. این الگوها باعث می‌شود که جوانان به‌جای پیروی از شخصیت‌های دینی و اخلاقی، به دنبال الگوهای منفی همچون افراد بی‌دین و فاسد بروند. مقام معظم رهبری همواره به نیاز به الگوسازی صحیح و معرفی الگوهای شایسته از اهل بیت و بزرگان دینی تأکید داشته‌اند. قرآن کریم انتخاب الگوهای دینی را اصل می‌داند و می‌فرماید: «قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ» (توبه، ۲۴). این آیه بر اهمیت اولویت دادن ارزش‌های دینی در زندگی انسان تأکید می‌کند. در دنیای معاصر، بسیاری از افراد به‌ویژه جوانان، تحت تأثیر الگوهای غیردینی قرار می‌گیرند که می‌تواند تربیت دینی آنان را تضعیف کند. آیه یادآور می‌شود که محبت و پیروی از خدا و پیامبر باید بر تمام تعلقات مادی، خانوادگی و اجتماعی مقدم باشد و این اصل باید به‌عنوان معیار اصلی در انتخاب الگوها و سبک زندگی فردی لحاظ شود. از نظر مقام معظم رهبری نیز دشمنان درصدد

ایجاد باورهای غلط و از بین بردن ایمان در مسلمانان‌اند. ایشان در سخنرانی خود چنین تذکر دادند که: «در جنگ روانی و آنچه که امروز به او جنگ نرم گفته می‌شود در دنیا، دشمن به سراغ سنگرهای معنوی می‌آید که آنها را منهدم کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۰۷/۰۲). «اگر شما گاهی می‌بینید یک بچه‌ای که در محیط مذهبی و خانواده مذهبی تربیت شده اما در آن دوران ضد مذهبی می‌شود؛ این نشانه بی‌تأثیری آن عامل تربیتی خانوادگی نیست، بلکه نشانه وجود یک عامل ناشناخته‌ای است که ما از آن بی‌خبریم. احیاناً اختلاف پدر و مادر، همان پدری که نماز شب هم می‌خواند یا همان مادری که عفت خود را به شدیدترین وجهی و با وسواس حفظ می‌کند، خصوصیتی دارد که در رفتار آن مخاطب تأثیر منفی می‌گذارد، یعنی با یک خلقیاتی همراه است که آن کودک نتیجه می‌گیرد که باید آن خلق پدر را نپذیرد و به‌طور طبیعی نمی‌پذیرد. و ما از این عوامل در داخل خانواده بی‌اطلاعی یا یک عنصری در داخل خانواده‌ها وجود دارد که از آن غافلیم» (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۰۳/۰۱). چنانکه در جامعه مشهود است، «تأثیر برخی از الگوها بر روی نوجوانان و جوانان چنان است که در برخی از موارد از حالت هم‌ذات‌پنداری گذشته و به جنون تشابه رسیده‌اند» (موسوی، ۱۴۰۰، ص ۴۱). قرآن کریم می‌فرماید: «وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ» (قصص، ۲۶). این آیه به انتخاب بهترین الگوها اشاره دارد. انتخاب الگوهای صحیح باید براساس اصول دینی باشد و نه براساس فرهنگ‌های غیردینی یا افراد فاسد. در تربیت دینی، لازم است که والدین و مربیان برای فرزندان خود از الگوهای حقیقی و معصوم مانند پیامبر(ص) و اهل‌بیت(ع) استفاده کنند. الگوسازی غلط در رسانه‌ها و فضای عمومی، یکی از بزرگ‌ترین تهدیدات برای تربیت دینی است. معرفی افراد غیراخلاقی به‌عنوان الگو، به‌ویژه در جوانان، می‌تواند موجب تضعیف معنویات و اصول دینی در آنها شود. در تربیت دینی، باید بر الگوسازی صحیح تأکید شود، یعنی افرادی که براساس اصول دینی و اخلاقی زندگی می‌کنند، به‌عنوان الگوهای مناسب معرفی شوند. در غیر این‌صورت، جوانان به‌راحتی از مسیر دینی منحرف خواهند شد. رهبر انقلاب نیز با تأکیدات خود در این زمینه والدین را متوجه ساخته و با بیان نکاتی در این زمینه تلاش کرده‌اند توجه خانواده‌ها را به چالش‌های تربیتی ناشی از جنگ روانی جلب کنند.

۲-۲-۳. تبلیغات و مایوس کردن

امروزه تبلیغات به‌معنای تأثیرگذاری بر عقاید دیگران است. کیمبال یونگ، تبلیغات را به شرح زیر تعریف می‌نماید: «بهره‌گیری کم و بیش عمدی، سیستماتیک و طراحی‌شده از سمبل‌ها که به‌طور عمده توسط تلقین و تکنیک‌های روانی مناسبی انجام می‌شود و با هدف تغییر و کنترل افکار، عقاید، ارزش‌ها و

در نهایت، تغییر رفتار آشکار افراد به‌سوی مسیر تعیین‌شده همراه است» (هالبتی، ۱۳۷۳، ص ۳۳۶). تبلیغات منفی و مایوس کردن نسل جوان از آینده و از امکانات دینی، یکی از ابزارهای اصلی دشمنان برای تضعیف تربیت دینی است. با استفاده از روش‌های تبلیغاتی، دشمنان سعی دارند تا جوانان را از پیروی از آموزه‌های دینی و فرهنگی مایوس کنند. مقام معظم رهبری بر لزوم آگاهی‌بخشی و حفظ روحیه امید در جامعه تأکید دارند. رهبر انقلاب روش دیگر جنگ روانی دشمنان اسلام را تبلیغات دانسته و آن را بسیار تأثیرگذار و مفید دانستند؛ چراکه آنچه مورد هدف تبلیغات توسط آنها است ایمان و معنویت افراد است و بالتبع نیز اهداف دیگرشان به‌واسطه تبلیغات میسر می‌شود. ایشان فرمودند: «مبارزه دشمن، مبارزه تبلیغاتی است و بوق‌های تبلیغاتی دشمن همه فضاها را ممکن را علیه ملت ایران پُر می‌کند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۱/۱۱/۲۸). تبلیغات فراوان دشمن از چالش‌های تربیتی خانواده متعالی محسوب می‌شود و باید آگاهی کافی در جهت مقابله با آن کسب گردد. قرآن کریم در آیات مختلف این موضوع را تأیید می‌کند و می‌فرماید: «وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا» (طلاق، ۲). این آیه به ما یادآوری می‌کند که در مواجهه با مشکلات و چالش‌های زندگی، نباید به ناامیدی و یأس دچار شویم. در تربیت دینی، والدین و مربیان باید این باور را در فرزندان نهادینه کنند که هیچ‌گاه نباید از کمک و رحمت خداوند مایوس شوند. تبلیغات منفی و ناامیدکننده که در برخی از رسانه‌ها و فضای مجازی منتشر می‌شود، نباید سبب تزلزل در ایمان و باورهای دینی فرزندان شود. این آیه کمک می‌کند تا فرزندان در برابر سختی‌ها و مشکلات زندگی مقاوم باشند و همواره به فضل خداوند امیدوار باشند. تبلیغات منفی و تلاش برای مایوس کردن جوانان از آینده، یکی از ابزارهای دشمنان برای تضعیف تربیت دینی است. وقتی نسل جوان تحت‌تأثیر تبلیغات منفی قرار گیرد و باور کنند که زندگی معنوی و دینی نادرست است، این تفکر می‌تواند آنها را از پیروی از آموزه‌های دینی باز دارد. در تربیت دینی، باید روحیه امید و اعتماد به نفس دینی در فرزندان تقویت شود؛ تا از نفوذ این تبلیغات منفی جلوگیری گردد. از مهم‌ترین اقدامات دشمن در جنگ روانی این است که در تبلیغات خود از حربه ناامیدکردن نسل‌های آینده استفاده می‌کنند. این امر برخلاف آموزه‌های دینی است و می‌تواند در اعتقادات و سبک زندگی جوانان و جامعه نیز تأثیرات منفی برجای گذارد. این نکته در سخنان مقام معظم رهبری نیز چنین آمده است که: «دشمن آن وقتی که در میدان، در صحنه عمل نتواند کاری از پیش ببرد، برای مایوس کردن، ناامید کردن و خالی کردن دل ملت‌ها دست به جنگ روانی می‌زند» (مقام معظم رهبری، ۱۳۸۷/۰۳/۱۴). در دوره‌ای از تاریخ که بیشتر کشورهای جهان علیه ایران متحد شدند، امام فرمودند تربیت نسلی که در این شرایط ناامید نشدند و تحت تأثیر تبلیغات دشمن قرار نگرفتند، بزرگ‌ترین پیروزی است. در واقع، عبور خانواده از چالش تربیتی تبلیغات دشمن یک پیروزی بزرگ محسوب می‌شود.

قرآن کریم در این مورد می‌فرماید: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ» (آل عمران، ۱۳۹). این آیه به مسلمانان یادآوری می‌کند که هیچ‌گاه نباید از موانع و مشکلات زندگی مأیوس شوند. تبلیغات منفی و ناامیدکننده می‌تواند ایمان افراد را به‌خطر بیندازد؛ اما این آیه بر اهمیت حفظ امید و ایمان در مواجهه با سختی‌ها تأکید دارد. در تربیت دینی، باید جوانان را به حفظ امید و مقاومت در برابر فشارهای اجتماعی و فرهنگی تشویق کرد. روش تبلیغات در جنگ روانی به‌قدری گسترده و کاربردی است که نمی‌توان در بخشی از این پژوهش بدان پرداخت؛ از این‌رو، تنها بخشی از تبلیغات که در خانواده مانعی برای تربیت دینی فرزندان خواهد شد، بیان شد. مقام معظم رهبری نیز با توجه به اینکه دین مبین اسلام ناامیدی را مذموم دانسته، بر این تأکید داشتند که تربیت دینی فرزندان در خانواده می‌بایست امید به آینده و به‌ثمر رسیدن تلاش‌ها را در فرزندان تثبیت نموده و آنان را در جهت سازندگی خود و کشورشان حمایت کند.

۳-۳. ترویج سبک زندگی غربی

یکی دیگر از چالش‌های عمده تربیت دینی خانواده‌ها، ترویج سبک زندگی غربی است. سبک زندگی غربی با ترویج فردگرایی، مصرف‌گرایی و بی‌اعتنایی به اصول دینی، موجب ایجاد شکاف‌های فرهنگی و دینی در جوامع اسلامی شده است. مقام معظم رهبری همواره بر ضرورت مقابله با این سبک زندگی و ترویج سبک زندگی اسلامی تأکید کرده‌اند. در عصر حاضر، بحران هویت خانواده، در گذر از زندگی سنتی به مدرن، دامن‌گیر جوامع بشری شده است. پاستر، از نظریه‌پردازان پست‌مدرنیسم، آثار فن‌آوری‌های جدید و رسانه‌ها را در اجتماع و فرهنگ، بررسی کرده و در اثر خود به نام «عصر دوم رسانه‌ها» نوشته است: «آنچه در نوآوری‌های فنی مربوط به عصر دوم رسانه‌ها، یعنی عصر اینترنت، پست الکترونیکی و ماهواره مهم است، دگرگونی گسترده فرهنگ، هویت فرهنگی و روش جدید ساخته شدن هویت‌ها است» (پاستر، ۱۳۷۸، ص ۵۲). تحقیقات بسیاری حاکی از این است که فضای مجازی، به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم تأثیر بسیاری بر سبک زندگی افراد و کاربران آن داشته است؛ چراکه طراحان اصلی در فضای مجازی -خود- مروج سبک زندگی غربی بوده، و هدف اصلی نیز نشانه گرفتن اعتقادات کاربران می‌باشد؛ لذا سبک زندگی غربی -علی‌رغم سیما و سطح مرفه خود- حاوی چالش‌های عمیقی است، که آینده روشنی را نمایان نمی‌سازد (بیدی و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۳). مقام معظم رهبری، هدف از هجمه به سبک زندگی اسلامی را ایجاد عزم، اراده و حرکتی مطابق با میل دستگاه‌های غربی خواندند و خاطر نشان کردند: «در مقابل این هجمه، دفاع کردن و دور خود حصار کشیدن کافی نیست، بلکه می‌توان با تبیین سبک زندگی اسلامی و بیان مفاهیم و مبانی اخلاقی، سیاسی و فرهنگی در قالب شعر به وظیفه خود عمل کرد»

(مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۱۲/۰۵). در واقع، چالش جدید خانواده متعالی که همان ترویج سبک زندگی غربی است، تنها از راه تبیین سبک زندگی اسلامی قابل حل است. در بیانات متعددی، معظم‌له این نکته را به ارگان‌های تربیتی یادآوری فرمودند. بنابراین، خانواده به‌عنوان مؤثرترین عامل تربیتی باید آمادگی کامل برای مقابله با این چالش تربیتی را داشته باشد. قرآن کریم می‌فرماید: «وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا» (فرقان، ۷۲). این آیه به پرهیز از تأثیرپذیری از فرهنگ‌ها و سخنان بی‌اساس اشاره دارد. وقتی فرهنگ‌های غیراسلامی به‌ویژه سبک زندگی غربی که مبتنی بر فردگرایی، مصرف‌گرایی و لذت‌گرایی است، در جامعه ترویج می‌شود؛ این خطر وجود دارد که جوانان به آنها گرایش پیدا کنند. تربیت دینی به ما می‌آموزد که از پذیرش چنین سبک زندگی‌هایی اجتناب کنیم و به‌جای آن، زندگی اسلامی و معنوی را در پیش بگیریم. مقام معظم رهبری با در نظر داشتن سبک زندگی اسلامی در بیانات اخیر خود چنین فرمودند: «هدایت فرهنگی، تقویت روحیه و احساس هویت ملی و انقلابی، ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی، و افزایش همبستگی ملی، در شمار اولویت‌هایی است که باید با ارتقاء سرمایه انسانی و رشد کیفی برنامه‌ها و بهره‌گیری از ابتکار و با تلاش شبانه‌روزی به آن دست یابید. ان‌شاءالله» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۷/۰۷). قرآن کریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ...» (مائده، ۵۱). این آیه به مسلمانان هشدار می‌دهد که نباید از غیرمسلمانان پیروی کنند؛ زیرا این پیروی ممکن است آنها را از اصول دینی و هویت اسلامی خود دور کند. سبک زندگی غربی، که در بسیاری از موارد ترویج‌دهنده ارزش‌های ضداسلامی مانند آزادی‌های بی‌قیدوشرط و لذت‌گرایی است، می‌تواند تأثیرات منفی بر تربیت دینی فرزندان بگذارد. به همین دلیل، لازم است که خانواده‌ها در انتخاب الگوهای اجتماعی و فرهنگی خود، به‌ویژه در محیط‌های رسانه‌ای، دقت کنند. ترویج سبک زندگی غربی می‌تواند جوانان را از اصول دینی دور کرده و باعث اختلال در تربیت اخلاقی آنان شود. برای مقابله با این چالش، باید سبک زندگی اسلامی و معیارهای اخلاقی قرآن و اهل‌بیت(ع) معرفی شود. ایشان به مسئله ترویج سبک زندگی، از آن جهت تأکید کردند که خانواده بایست با عملی کردن سبک زندگی اسلامی، در برابر عملیات روانی و ترویج سبک زندگی غربی از جمله مدگرایی، سنت‌گریزی، دین‌گریزی و... مقابله نمایند و تأثیرگذاری سبک زندگی غرب و مسائل و تبلیغات آنها کمتر شود. چنین می‌شود که یکی از چالش‌های تربیت دینی در خانواده معاصر به‌مرور با چنین اقدامات فرهنگی برطرف و کاسته خواهد شد.

۴-۳. تهاجم فرهنگی

تهاجم فرهنگی عنصری است که سبب تهدید و تحقیر هویت اجتماعی ملت‌ها می‌شود. هرگاه ملتی

از فرهنگ خود دست بردارد، طوق بندگی را خواهد پذیرفت (رستگاران، ۱۳۸۲، ص ۹۴). تهاجم فرهنگی، به‌عنوان یکی از چالش‌های عمده در عصر کنونی، تهدیدی جدی برای هویت دینی و فرهنگی خانواده‌ها است. این تهاجم که از سوی رسانه‌ها و نهادهای مختلف صورت می‌گیرد، سعی در تغییر باورهای دینی و فرهنگی مردم دارد. مقام معظم رهبری در این زمینه، توجه به تقویت فرهنگ اسلامی و مقابله با تهاجم فرهنگی را از ضروریات می‌دانند. رهبر انقلاب درباره تهاجم فرهنگی فرمودند: «در کشور ما در کمتر زمانی جوان‌ها و نوجوان‌های ما این جور مورد تهدید و تهاجم فکری و اخلاقی قرار داشتند. البته در دوران حکومت پهلوی، این تهاجم از سوی خود مسئولین کشور به وجود می‌آمد [اما] امروز از سوی بیگانگان، از سوی دشمنان، از سوی منحرفین این تهاجم وجود دارد» (مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰/۰۲/۱۲). ایشان سختی مبارزه با تهاجم فرهنگی را سخت‌تر از مبارزه در نبردها و میادین جنگ سخت دانستند و فرمودند؛ تهاجم دشمنان در سطح مسائل معنوی، بسیار خطرتر و مشکل‌سازتر است از سطح مسائل عادی و حملات سخت و مانند اینها؛ و تلاش دشمن، امروز این است (مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۰۸/۱۴). یکی از پیامدهای تهاجم فرهنگی در فضای مجازی، ترویج و آموزش بی‌اخلاقی یا کاهش رعایت اخلاق در میان مردم است. حدود، ضوابط و قوانین حاکم بر فضای مجازی مانند واقعیت نبوده؛ برای مثال، هرکس با هر نام و مشخصاتی می‌تواند در آن راه یابد و از آنجا که در فضای مجازی هویت افراد می‌تواند پنهان باشد برخی از انسان‌ها خود را ملزم به رعایت اصول اخلاقی نمی‌دانند و ادب و ارزش‌های اخلاقی را زیر پا می‌گذارند (مهرپور و همکاران، ۱۳۹۹، ص ۱۷). چنین ویژگی‌هایی در فضای مجازی در طول سالیان متمادی سبب گمراه کردن مردم و سقوط و افول فرهنگ و سنت‌های اصیل ترویج بی‌اخلاقی در سطح خانواده و جامعه می‌شود (کریمی‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۸۴). قرآن کریم می‌فرماید: «كَفَرُونَ وَأَنْتُمْ تُنَالِي عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ» (آل عمران، ۱۰۱). این آیه به‌ویژه بر اهمیت آگاهی و شناخت از آموزه‌های دینی تأکید دارد. وقتی افراد در برابر فشارهای فرهنگی و تهاجم فرهنگی قرار می‌گیرند، ممکن است به تدریج از دین خود دور شوند. این آیه یادآور می‌شود که با وجود آیات الهی و پیامبر در میان مسلمانان، انحراف از اصول دینی بسیار مشکل است؛ اما دشمنان از ابزارهای مختلف برای تضعیف ایمان مسلمانان استفاده می‌کنند. بنابراین، در تربیت دینی، باید به فرزندان آموزش داده شود که هیچ‌گاه از آموزه‌های دینی خود دست برندارند و در برابر تهاجم فرهنگی مقاومت کنند. تهاجم فرهنگی به معنای تلاش برای تغییر و تحریف فرهنگ و هویت دینی ملت‌ها است. دشمنان با استفاده از رسانه‌ها و ابزارهای فرهنگی، سعی دارند باورهای دینی و فرهنگی ملت‌ها را تغییر دهند. این تهاجم می‌تواند تهدیدی جدی برای تربیت دینی در خانواده‌ها باشد؛ زیرا اصول اخلاقی و دینی نسل‌های آینده در معرض آسیب

قرار می‌گیرد. مقابله با این تهاجم، نیازمند آگاهی‌بخشی به خانواده‌ها و جوانان و تقویت باورهای دینی از طریق تربیت صحیح است.

۴. نتیجه‌گیری

تربیت دینی در خانواده معاصر با چالش‌های فراوانی روبه‌رو است که آثار آن نه‌تنها در زندگی فردی، بلکه در ابعاد اجتماعی و فرهنگی جامعه نیز قابل مشاهده است. در این مقاله به بررسی چالش‌های تربیت دینی خانواده‌ها در عصر کنونی براساس اندیشه‌ها و سخنان مقام معظم رهبری پرداخته شد. گسترش فردگرایی و فسادهای اخلاقی، جنگ‌های روانی، الگوسازی غلط، ترویج سبک زندگی غربی، تبلیغات منفی و تهاجم فرهنگی ازجمله تهدیدهای عمده‌ای هستند که بر فرآیند تربیت دینی اثرگذارند. این تهدیدات نه‌تنها موجب تضعیف ایمان و ارزش‌های دینی در فرزندان می‌شوند، بلکه باعث ایجاد شکاف‌های عمیق میان نسل‌ها و انحراف از مسیر صحیح اسلامی می‌گردند. در فرهنگ مدرن، ارزش‌های معنوی و دینی، دگرگون و ارزش‌های مدرن جایگزین آنها می‌شود. پیامد این دگرگونی، غیراخلاقی و غیردینی شدن جوامع است. بی‌اعتباری تدریجی هنجارها، اصول اخلاقی و اعتقادات مذهبی، با سقوط خانواده و کم‌ارزش شدن آن همراه است. با توجه به بیانات مقام معظم رهبری، بهترین راه‌حل برای مقابله با این چالش‌ها، تقویت ایمان و تعهد دینی در خانواده‌ها از طریق الگوسازی صحیح، مقاوم‌سازی در برابر جنگ‌های روانی و تبلیغات منفی، و ترویج فرهنگ اسلامی به‌عنوان یک سبک زندگی مناسب است. همچنین، توجه ویژه به تربیت معنوی و تعمیق باورهای دینی می‌تواند از تأثیرات منفی فرهنگ‌های بیگانه جلوگیری کرده و نسل‌های آینده را به مسیر صحیح هدایت کند. در نهایت، شناخت و آگاهی دقیق از چالش‌های موجود در تربیت دینی، می‌تواند به ما کمک کند تا با راهکارهای عملی و مؤثر، این چالش‌ها را مدیریت کرده و زمینه‌های لازم برای رشد و پرورش دینی فرزندان را در خانواده‌ها فراهم آوریم. این امر نه‌تنها به تقویت بنیان خانواده‌ها، بلکه به ارتقاء جامعه اسلامی و تحقق اهداف بلندمدت آن کمک خواهد کرد.

— منابع —

قرآن کریم.

- ابن فارس، ابی الحسین احمد (۱۳۸۹). معجم مقاییس اللغة. عبدالسلام محمد هارون. قم: دارالکتب الاسلامیه، ج ۱-۲.
- ابن منظور، محمد بن مکرّم (۱۴۱۴ق). لسان العرب. بیروت: دار صادر، ج ۵.
- ابوترابیان، فاطمه (۱۳۹۲). بررسی سبک زندگی غربی. قم: پژوهشکده باقرالعلوم (ع).
- ابوطالبی، مهدی (۱۳۸۳). تربیت دینی از دیدگاه امام علی (ع). قم: انتشارات مؤسسه امام خمینی.
- ادیب، مریم (۱۳۹۰). تربیت دینی کودکان و نوجوانان: نکته‌ها و روش‌ها. تهران: نشر مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، چاپ سوم.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۳). دانشنامه حقوق نرم. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- بانکی پور فرد، امیرحسین؛ قماشچی، احمد (۱۳۸۰). تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری. تهران: تربیت اسلامی، ج ۱.
- بیدی، فاطمه؛ شریفی‌نیا، محمدحسین؛ حاتمی، محمد (۱۳۹۶). تاثیر فضای مجازی بر سبک زندگی. بی‌نا.
- پاستر، مارک (۱۳۷۸). عصر دوم رسانه‌ها. تهران: انتشارات مؤسسه ایران، چاپ دوم.
- تجویدی، نسرين (۱۴۰۱). تعلیم و تربیت کودک. تهران: برگ و باد.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۸/۰۳/۰۱). بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=42633>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۳/۰۷/۰۱). بیانات در دیدار وزیر و مدیران وزارت اطلاعات. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/tag-content?id=13125>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۸/۰۷/۰۲). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری. قابل دسترسی در: قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=8094>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵/۱۲/۰۵). دیدار جمعی از شاعران مذهبی سرا با رهبر انقلاب. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=35774>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۰/۰۷/۰۷). انتصاب دکتر پیمان جبلی به ریاست سازمان صداوسیما. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=48764>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵/۰۱/۱۱). بیانات در دیدار جمعی از مداحان اهل بیت (ع). قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=32740>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۴۰۰/۰۲/۱۲). سخنرانی تلویزیونی خطاب به ملت ایران. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1010>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۷/۰۳/۱۴). بیانات در مراسم نوزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3463>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۷/۰۸/۱۴). بیانات در دیدار دست‌اندرکاران کنگره بزرگداشت شهدای استان خراسان جنوبی. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=40875>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰/۱۰/۱۴). بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی. قابل دسترسی در:
<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=18453>

- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۷/۰۷/۲۲). *بیانات در دیدار انجمنه جمعه سراسر کشور*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1929#84632>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۵/۰۵/۲۳). *بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1929>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲/۰۲/۲۷). *بیانات در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=22536>
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۱/۱۱/۲۸). *بیانات در دیدار مردم آذربایجان شرقی*. قابل دسترس در: <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=3165>
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). *لغت‌نامه*. تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- رستگاران، علیرضا (۱۳۸۲). *تجمل‌گرایی از دیدگاه اسلام*. قم: انتشارات مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- رشیدپور، مجید (۱۳۸۳). *تربیت کودک از دیدگاه اسلام*. تهران: انتشارات انجمن اولیاء و مربیان.
- شریفی، احمدحسین (۱۳۹۸). *همیشه بهار (اخلاق و سبک زندگی اسلامی)*. تهران: دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام رهبری در دانشگاه).
- شوبکلانی، مسلم (۱۳۸۰). *تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری*. تهران: نشر تربیت اسلامی، وزارت آموزش و پرورش.
- طباطبایی، سید محمدحسین (۱۳۸۸). *شیعه در اسلام*. قم: موسسه بوستان کتاب.
- طریحی، فخرالدین (۱۳۶۵). *مجمع البحرين*. تهران: مکتبه مرتضوی، ج ۲.
- قائم، علی (۱۳۶۷). *تربیت و سازندگی*. قم: امیری.
- کریمی، نصرت‌الله (۱۳۷۲). *اصلاح روابط خانواده*. تهران: آثار.
- کریمی‌نیا، محمد مهدی و همکاران (۱۴۰۰). *واکاوی بایدها و نبایدهای اخلاقی فضای مجازی*. *پیشرفت‌های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش*، ۴(۳۷).
- مردانی گیوی، اسماعیل (۱۳۸۱). *جهانی شدن و هویت ملی*. *اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، شماره ۱۷۹-۱۸۰.
- مرزی، صمد؛ حاجیلو، جلیل (۱۳۹۳). *معنویت در خانواده در کلام رهبری*. در: *مروءت: نخستین همایش ملی علوم تربیتی و روان‌شناسی*.
- مرکز فرهنگ و معارف قرآن (بی‌تا). *دایره‌المعارف قرآن کریم*. قم: نشر بوستان کتاب، ج ۱۳.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۱). *تہاجم فرهنگی*. قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مصطفوی، حسن (۱۳۸۶). *التحقیق فی کلمات القرآن کریم*. تهران: موسسه الطباعة و النشر وزارة الثقافة و الارشاد اسلامی، ج ۳.
- معین، حسن (۱۳۶۳). *فرهنگ فارسی*. تهران: امیرکبیر.
- مک کوئیل، دنیس (۱۳۸۰). *مخاطب‌شناسی*. ترجمه مهدی منتظر قائم. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- موسوی، سید علی اصغر (۱۴۰۰). *فاطمه مادر تمام خوبی‌ها*. تهران: انتشارات موج.

- مهرپور، م.، احمدی، ف.، و رضایی، س. (۱۳۹۹). *اخلاق و هنجارها در فضای مجازی: تحلیل اجتماعی و تربیتی*. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.
- میرزایی، سیاوش؛ نوروزی، رضا علی (۱۳۹۴). *تحلیلی بر مؤلفه‌های تربیت اخلاقی از منظر مقام معظم رهبری*. تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- میرعرب، فرج‌الله (۱۳۹۵). *تربیت اعتقادی و معنوی با نگاهی قرآنی*. قم: انتشارات بوستان کتاب، چاپ دوم.
- نصر، صلاح (۱۳۹۷). *جنگ روانی*. مترجم: محمود حقیقت کاشانی. تهران: سروش.
- نصری، قدیر (۱۳۸۷). *مبانی هویت ایرانی*. تهران: تمدن ایرانی.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل*. بیروت: مؤسسة آل البيت (ع) لاحیاء التراث.
- هالبتی، کی جی. (۱۳۷۳). *مبانی تحلیل سیاست بین‌الملل*. مترجم: مسعود طارم سری. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.